

LA SETMANA TRÀGICA A LA GRAN PANTALLA:
«LA CIUTAT CREMADA» (1976), D'ANTONI RIBAS

JOSEP MARIA CAPARRÓS LERA

El renaixement del cinema a Catalunya va arribar amb la Transició política. Fou amb l'emblemàtica pel·lícula d'Antoni Ribas, *La ciutat cremada* (1976), estrenada a Barcelona el 20 de setembre del 1976, gairebé un any després de la mort de Franco. I va ser el precedent més significatiu d'una nova política cinematogràfica a casa nostra.¹

Sens dubte, l'obra del recentment traspassat Antoni Ribas (1935-2007) reflecteix els esdeveniments històrics que es van produir a Barcelona des del desastre de Cuba –amb el retorn de les tropes colonials l'any 1899, quan comença el film– fins al 1909, l'any de la Setmana Tràgica, objecte del nostre encontre científic; encara que aquesta pel·lícula fou influïda pel context social i polític de la Transició democràtica.²

Al voltant d'una família rellevant –els Palau, de ficció però

1. Cfr. Josep Maria CAPARRÓS, «El despertar del cinema català», J. M. SOLÉ SABATÉ (dir.), *La Transició a Catalunya (1975-1984)*, 1. *Mor la Dictadura, neix una il·lusió (1975-1979)*. Barcelona: Edicions 62, 2008, pp. 212-214.

2. Vid., en aquest sentit, l'acurada anàlisi contextual d'Antoni RIGOL, «La història de Catalunya en la pantalla: *La ciutat cremada* (1976), de Antoni Ribas», DD. AA., *El cine en Cataluña. Una aproximación histórica*. Barcelona: PPU, 1993, pp. 83-100.

paradigmàtica– i el seu ascens econòmic, es van succeir els fets polítics i socials més importants d'aquest llarg període. Produïda en cooperativa –van participar-hi 102 inversors, amb un capital de 40 milions de pessetes–,³ i amb la col·laboració de diverses personalitats catalanes (artistes, metges, periodistes, advocats, polítics) en papers secundaris, va recaptar la quantitat de 44.642.813 pessetes durant l'estrena a Barcelona, amb 433.280 espectadors a casa nostra.

Tal com va escriure un crític i historiador coetani, «Ribas fa un retrat històric d'aquella època articulant la pel·lícula sobre una família burgesa i inspirant-se en l'estil narratiu del segle XIX».⁴ Cal dir també que l'ambiciosa pel·lícula d'Antoni Ribas va comptar amb l'assessorament especialitzat de tres reconeguts historiadors: Josep Benet, Isidre Moles i Josep Termes.

La presentació en llengua catalana al Florida Cinerama de la Ciutat Comtal, la recordo com un emotiu acte d'afirmació nacionalista (al final de la projecció es va cantar *Els segadors*), i el film fou un dels emblemes per a recuperar la identitat catalana. El mateix Ribas, que a més d'autor teatral i cineasta era llicenciat en Dret i en Ciències Econòmiques, manifestà emocionat aquella nit memorable: «Espero que *La ciutat cremada* sigui l'inici d'un nou cinema català que estigui per la llibertat, l'amnistia sense exclusions i l'Estatut d'Autonomia». Va ser el desvetllament de la cinematografia catalana abans de la restauració de la Generalitat sota el Govern d'Adolfo Suárez.

No obstant això, *La ciutat cremada* no és una obra mestra, sinó una evocació plena de llacunes. Massa centrada en el conflicte interpersonal dels protagonistes, l'aspecte passional es menja una mica la crònica històrica. Amb una durada de quasi tres hores, per a aquesta projecció hem decidit centrar-nos en les seqüències que poden il·lustrar millor la Setmana Tràgica i els fets polítics que varen precedir-la. Per tant, hem fet un re-muntatge en DVD del film d'una hora i quart,⁵

3. Podem destacar la contribució econòmica majoritària de tres entitats bancàries: Banca Catalana, Banco Condal i Banco Mercantil, amb 2,5 milions cadascuna, segon les declaracions del seu coproductor Josep Maria Forn (15-X-1992).

4. Àngel COMAS, *El cinema a Catalunya després del franquisme (1975-2003)*. *Diccionari de llargmetratges*. Valls: Cossetània, 2003, p. 63.

5. Voldria fer constar el meu agraïment a l'historiador Magí Crusells per aquesta edició en DVD. Demanem disculpes, perquè l'original que existeix en vídeo VHS no té massa qualitat. I també l'ajuda prestada per l'advocat i professor Magí Feixa.

seleccionant les escenes més representatives que tanmateix caldria comentar abans.

Començarem amb el mes de maig de 1899, quan tornen les tropes derrotades de Cuba –amb el protagonista, Josep, que porta els diners recaptats per la venda del negoci dels Palau–, i quan els grups polítics, intel·lectuals i empresarials catalans pretenen aconseguir una societat més dinàmica. Veurem que en Francesc Cambó (Adolfo Marsillach) i Enric Prat de la Riba (José Luis López Vázquez) culpen el regeneracionisme espanyol del desastre i es mostren preocupats pel fet que la massa de la població fugi i ignora la política. Resulta significatiu l'encontre al Parc de la Ciutadella amb el Dr. Robert (Josep Vivó), llavors batlle de Barcelona, a qui Cambó demana que se'ls uneixi contra la corrupció de la política espanyola. Abans surt en Josep Benet interpretant un home que ofereix veure el futur a través d'un ocell, sota l'Arc del Triomf. Després també veurem l'expectació per l'arribada d'un automòbil i la importància dels dòlars envers les pessetes, un dinar familiar on es serveix Coca-Cola i la crítica al recàrrec de la guerra inclòs a la contribució i a favor del concert econòmic promès per Madrid.

Aquesta problemàtica, la veurem després a la tardor de 1899, amb la dimissió del Dr. Robert davant el moviment de protesta conegut com el tancament de caixes (13 d'octubre), el qual va produir-se per la negativa al pagament dels nous impostos del ministre d'Hisenda, Raimundo Fernández Villaverde (pressupostos presentats al Govern el mes de juny de 1899), la qual cosa portarà tanmateix la dimissió del ministre català Duran i Bas, el 23 d'octubre, en desacord amb la política governamental respecte a Catalunya, just un dia abans que el Govern central declarés la suspensió de les garanties constitucionals a la província de Barcelona. Veurem també com un funcionari no admet telegrams en català; com un antic soldat de la guerra de Cuba demana almoïna; classes d'esperanto, l'idioma de la fraternitat universal; les dures condicions de treball a l'interior d'una fàbrica i com l'amo es dirigeix a una dona per demanar-li favors sexuals.

Després arriben les eleccions del 1901, on veurem l'abstencionisme polític de caràcter àcrata, molt arrelat entre el proletariat. Hi ha una altra escena molt significativa: l'amo de la fàbrica recomana als seus treballadors que vagin a votar i que tinguin en compte que l'enemic dels obrers és el cacic i no pas l'empresari. Els treballadors reaccionen en contra, no volen votar perquè això significaria entrar en el

sistema i opten per la vaga general revolucionària. Amb tot, aquesta resposta no és unànime, hi ha gent disposada a participar en el joc electoral i opten per una nova figura que serà clau i molt polèmica dins la història de Catalunya en les tres primeres dècades del segle: Alejandro Lerroux, polític que després que els diputats de la Lliga guanyin les eleccions, serà força present a casa nostra. Un rètol ens informarà que els diputats de la Lliga han guanyat les eleccions a Corts, mentre els partits dinàstics foren escombrats. Lerroux aconsegueix un escó. Després de la vaga, l'obrer Josep –l'esmentat protagonista–, casat amb una filla del senyor Palau, surt de la presó i s'adapta, a poc a poc, a l'estil de vida burgesa, encara que participarà a la revolta de la Setmana Tràgica.

Veurem la famosa arribada d'Alejandro Lerroux (Alfred Luchetti) a Barcelona, la seva polèmica amb un periodista de *La Vanguardia* durant el viatge i la confusa situació a l'estació, ja que en el mateix tren arriba l'equip del Futbol Club Barcelona, el qual acabava de derrotar el Real Madrid per 3 a 1 en l'anomenat «Torneo de la Coronación». I hi ha també una manifestació favorable a la independència per part d'un grup que es manifesta a favor dels Jocs Florals, que havien estat prohibits a Catalunya. Acaba amb la intervenció de la Guàrdia Civil.

També, veurem un rètol de la cèlebre romeria laica a l'ermita de Sant Boi, el 10 de juny de 1902, promoguda per republicans radicals, on es produïren els primers enfrontaments entre partidaris i contraris a l'Església; aldarulls que s'acaben quan s'assabenten de la mort de mossèn Cinto Verdager. I a continuació, la visita d'Alfons XIII a l'Ajuntament de Barcelona, on es rebut amb fredor pels regidors el 7 d'abril de 1904. Cambó, poc després de l'escissió de la Lliga, li fa un històric i improvisat discurs, que en el film surt en castellà, però els historiadors afirmen que va ser pronunciat en llengua catalana.⁶

I passem de seguida a l'any del nostre centenari commemoratiu: 1909. Les protestes contra la guerra del Marroc; es comenta l'escandalós sistema del «personero» (el xofer diu: «hijo sorteado, hijo muerto y no enterrado»); la censura de premsa; els aldarulls dintre d'una església; juntament amb la crítica a l'Escola Moderna de Ferrer

6. Josep TERMES. *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, volum VI de Pierre VILAR, *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 184.

i Guàrdia poc abans de la crema de convents, o quan un sagristà busca protecció per dues monges a casa dels Palau; i, finalment, l'esclat de la Setmana Tràgica (26 de juliol), amb el doble joc del regidor Emiliano Iglesias (Ovidi Montllor), del Partit Radical de Lerroux –potser en bona part responsable dels fets–,⁷ amb l'arribada del regidors a l'Ajuntament de Barcelona amagats en un carruatge sanitari, on observen les mòmies de monges al *hall* de la Casa Gran.

Finalment, veurem quan unes dones porten taüts amb monges del convent de Santa Magdalena que diuen que han estat martiritzades. Aquí surt escridassant als regidors la famosa actriu Núria Espert, que incorpora una dona del carrer. I acaba aquesta documentada seqüència quan un boig carboner, Ramon Clemente Garcia (que encarna el cantant Joan Manuel Serrat) balla i mostra pel carrer una monja momificada; s'informa en els rètols del film que va ser executat juntament amb Josep Miquel Baró, Antoni Malet Pujol, Eugeni del Hoyo i Francesc Ferrer i Guàrdia.⁸ Hi manca la referència als històrics articles de Joan Maragall,⁹ dels quals alguna frase hauria estat un bon epíleg per a *La ciutat cremada* en lloc de l'escena entre Josep (Xabier Elorriaga) –l'obrer convertit en burgès, que abandona la lluita– i la seva cunyada, Roser Palau (Ángela Molina).

Entre les llacunes més importants de la pel·lícula, n'ha estat assenyalada una referent a quan la Lliga Regionalista celebra en novembre del 1905 el *Banquet de la Victòria* per a celebrar el seu triomf relatiu en les eleccions municipals, a més de la tensió que es va produir entre el catalanisme i les forces polítiques i militars de

7. Així es dedueix des d'una versió libertària: DOLORS MARÍN, *La Semana Trágica. Barcelona en llamas, la revuelta popular y la Escuela Moderna*. Madrid: La Esfera de los Libros, 2009.

8. Vid. també els documentats articles de Sergio VILA-SAN JUAN, «¿Era culpable Ferrer i Guàrdia?», *Culturas(s)*, suplement de *La Vanguardia* (4-III-2009), pp. 6-8, i d'Ángel Vivas, «Barcelona, 1909: ciudad en llamas, país en ruinas», *El Mundo* (5-III-2009), p. 50. Altre valuós llibre recent és: FRANCISCO BERGASA, *¿Quién mató a Ferrer i Guardia?* Madrid: Aguilar, 2009; i el gran clàssic de J. C. ULLMAN, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España (1898-1912)*. Barcelona: Ariel, 1972, per obtenir una visió més completa.

9. Aquests varen ser «¡Ah! Barcelona...» i «L'església cremada», publicats a *La Veu de Catalunya* (1-X-1909 i 18-XII-1909) i «La ciutat del perdó», el qual no veuria pas la llum, i que fou reproduït per Josep Benet, *Maragall i la Setmana Tràgica* (1963). Cfr. VOLTES, Pedro, *La Semana Trágica*, Madrid: Espasa Calpe, 1995, pp. 229-231.

l'Espanya de la Restauració, amb els consegüents atacs als locals del setmanari *Cu-Cut!* i del diari *La Veu de Catalunya*, el 25 de novembre del mateix any, i la formació del pacte *Solidaritat Catalana* abans de la suspensió de les garanties constitucionals a Catalunya.¹⁰ Això, però, és mencionat molt de passada en una conversa dels membres de *Solidaritat Catalana* reunits davant la situació de crisi: i des d'un balcó es comenta l'incendi dels escolapis de la ronda de Sant Pau –l'únic mostrat a la pel·lícula, potser per manca de pressupost–. També veurem quan els vaguistes proposen Jaume Carner i Romeu (que incorpora Ferran Repiso, coproductor del film) com a cap de la revolta. I es diu que el ministre de la Guerra ha aïllat la ciutat. Acaba el relat amb la repressió al voltant de l'església de Santa Maria del Mar, escena que surt a la pel·lícula molt pobrament.¹¹ Aquest sempre ha estat el problema més greu del gènere històric del cinema espanyol i català!

Però deixem que les imatges de *La ciutat cremada* d'Antoni Ribas parlin millor per si mateixes.

FICHA TECNICOARTÍSTICA DEL FILM

Títol original: *La ciutat cremada (del desastre de Cuba a la Setmana Tràgica)*. Producció: P. C. Teide/Leo Films (Catalunya, 1976). Productors: Josep Maria Forn i Ferran Repiso. Director: Antoni Ribas. Guió: Miquel Sanz i Antoni Ribas. Fotografia: Teo Escamilla. Música: Manuel Valls Gorina. Decorats: Josep Massagué i Jordi Berenguer. Muntatge: Ramon Quadreny. Intèrprets: Xabier Elorriaga (Josep), Pau Garsaball (Senyor Palau), Montserrat Salvador (Senyora Palau), Jeannine Mestre (Remei Palau), Àngela Molina (Roser Palau), Francesc Casares (Frederic), Teresa Gimpera (Senyora Vallès i Ribot), Alfred Luchetti (Alejandro Lerroux), Adolfo Marsillach (Francesc Cambó), Josep Vivó (Dr. Robert), José Luis López Vázquez (Enric

10. Tres dècades més tard, l'esmentat coproductor Josep Maria Forn tractaria molt bé aquest tema al seu *biopic* titulat *El coronel Macià* (2006). Amb tot, ja hi va sortir en el tríptic del propi Antoni Ribas, *Victòria!* (1983-84), una trilogia històrica que tancaria amb *Terra de canons* (1999) abans de morir.

11. És una llàstima que no es conserven els dos documentals que el mateix juliol de 1909 varen rodar els pioners catalans Josep Gaspar –*Los sucesos de Barcelona*– i els germans Ricard i Ramon de Baños –*Semana Tràgica. Sucesos de Barcelona*–, els quals s'han perdut perquè eren en material inflamable (nitrat).

Prat de la Riba), Ovidi Montllor (Emiliano Iglesias), Ferran Repiso (Jaume Carner), Rafael Anglada (Senyor Esteve), Ricard Palmerola (Senyor Roig), Joan Borràs (J. Puig i Cadafalch), Isidre Novellas (Mr. Arrow), Ivan Tubau (Ferran). Color - 180 min. Estrena a Madrid: 8-XI-1976. Espectadors a les sales: 1.447.377. Recaptació a l'Estat espanyol: 127.227.163 pessetes.